

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

Формування неконфліктної взаємодії акцентуйованих
підлітків з оточенням

Виконала: здобувач курсу,
групи П-1м
спеціальності 053
«Психологія»
Дідик Я. В.

Керівник: Щербан Т. Д.

Рецензент:

Мукачево – 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3_
Тос29476930	
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ПІДЛІТКІВ	6
1.1. Аналіз досліджень соціальної ситуації розвитку у підлітковому віці та кризи особистості дитини	6
1.2. Класифікація акцентуацій характеру підлітків	13
1.3. Взаємозв'язок акцентуацій характеру і поведінки підлітків у конфліктній ситуації	22
1.4. Гендерні особливості поведінки акцентуйованих підлітків.....	27
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ПІДЛІТКІВ З ОТОЧЕННЯМ.....	37
2.1. Дослідження неконфліктної взаємодії акцентуйованих підлітків з оточенням: методичний інструментарій.....	37
2.2. Аналіз результатів діагностичного дослідження	41
2.3. Кореляційно-статистичний аналіз неконфліктної поведінки та акцентуацій характеру підлітків	52
Висновки до другого розділу.....	59
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ПІДЛІТКІВ З ОТОЧЕННЯМ.....	60
3.1. Програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на корекцію поведінки у підлітків з акцентуаціями характеру.....	60
3.2. Результати апробації тренінгової програми.....	64
3.3. Рекомендації щодо формування неконфліктної поведінки акцентуйованих підлітків.....	70
Висновки до третього розділу.....	81
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ДОДАТКИ.....90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Війна, воєнний стан в Україні детермінують складні особистісні зміни. Особливу тривогу викликають підвищена тривожність, відчуженість, духовна дезорієнтація саме дітей, зростання їх конфліктності, жорстокості, агресивності, що надалі призводить до різного роду відхилень, в тому числі і в прояві девіантної поведінки. Ці прояви загострення рис характеру особливо помітні в підлітковому віці. Важливим моментом в розумінні причин відхилення в поведінці підлітків і його визначенні є такий прихований фактор, як акцентуації характеру, що є крайнім варіантом норми.

Акцентуйовані риси характеру підлітків проявляються в поведінці. Одним з таких проявів є поведінка підлітка в конфліктних ситуаціях. Діти у цьому віці відрізняються підвищеною конфліктністю. Конфліктність виступає способом утвердження своєї позиції, як у відносинах з дорослими, так і в стосунках з однолітками. Підвищена конфліктність часто призводить до негативних наслідків як для самої дитини, так і для оточення. Від типу акцентуації характеру залежить багато – від особливостей і порушень в поведінці до гострих агресивних реакцій, депресій і неврозів.

Проблемі поведінки особистості у конфліктних ситуаціях присвячено багато наукових праць (Яновська Т. А., Чайковська О. М.). Про те, досліджень взаємозв'язку акцентуацій та поведінки у конфлікті підлітків є недостатньо. Тому, незважаючи на велику кількість праць, спрямованих на вивчення феномену акцентуацій та конструктивних шляхів вирішення конфлікту, проблема вивчення їх взаємозв'язку залишається недостатньо розробленою. Таким чином, тема «Формування неконфліктної взаємодії акцентуйованих підлітків з оточенням» є актуальною і зумовлена практичною необхідністю.

Об'єкт дослідження – акцентуйовані риси характеру підлітка.

Предмет дослідження – формування неконфліктної взаємодії акцентуйованих підлітків з оточенням.

Мета дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей формування неконфліктної взаємодії акцентуйованих підлітків з оточенням.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати досліджувану проблему у науковій літературі.
2. Підібрати та провести психодіагностичне обстеження випробовуваних і виявити показники акцентуацій характеру підлітків і показники їх конфліктності.
3. На основі статистично-кореляційного аналізу виокремити зв'язки акцентуацій характеру підлітків та їх неконфліктною поведінкою.
4. Розробити та апробувати тренінг з формування неконфліктної поведінки акцентуйованих підлітків.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: концептуальні підходи, що розкривають взаємозалежність зовнішніх та внутрішніх чинників становлення особистості (Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, В. А. Семіченко та ін.); особливості розвитку свідомості і самосвідомості (М. Й. Боришевський, Л. В. Долинська, І. С. Кон, В. В. Столін, Н. І. Чеснокова, П. Р. Чамата та ін.); психологічні теорії становлення та корекції рис особистості в процесі активного соціально-психологічного навчання (Ю. О. Бохонкова, Н. Є. Завацька, З. Я. Ковальчук, Т. Д. Щербан, Т. С. Яценко та ін.); вчення про розвиток психіки і особистості у діяльності (І. Д. Бех, В. А. Брушлінський, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, Н. А. Побірченко, В. В. Рибалка та ін.); особливості формування і розвитку акцентуацій характеру (К. Леонгард, О. Є. Лічко, С. І. Подмазін та ін.); положеннях про умови виникнення і розвитку структур психіки, свідомості і самосвідомості, комплексне вивчення підростаючої особистості (Б. Г. Анан'єв, В. М. Бехтерев, О. В. Скрипченко, К. Д. Ушинський та ін.).

База дослідження: Дослідження проводилося на базі Сімерківської гімназії Перечинської міської ради з учнями, вибірка досліджуваних – 40 осіб.

Методи (методики) дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння сучасних наукових досліджень з проблеми, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– *емпіричні*: констатувальний експеримент, тестування («Особистісний опитувальник, який призначений для діагностики типу акцентуацій характеру особистості» (опитувальник Шмішека); методика виявлення стратегії поведінки в конфлікті (тест К. Томаса); методика «Самооцінка конфліктності» (тест В.Ф. Ряхівського); методика «Діагностика рівня конфліктності особистості» (тест Г. В. Ложкіна, Н. І. Пов'якель);

– *методи математичної та статистичної обробки даних* із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: поглиблено знання про психологічні особливості формування акцентуацій характеру в підлітковому віці, причини виникнення конфліктної поведінки у підлітків під впливом на них різних сучасних ситуацій; досліджено типи і особливості акцентуації характеру їх вплив на формування особистості підлітка; розглянуто конфліктну поведінку підлітків і причини його виникнення; виокремлено зв'язок між акцентуаціями характеру та неконфліктною поведінкою.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки та апробації соціально-психологічної корекційної програми формування адаптивної поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях, спрямованої на активізацію особистісних копінг-ресурсів, розширення, розвиток і ескалація стратегій поведінки, підвищення якості управління ними, зокрема в навчальній діяльності.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (53 найменування) і 8 додатків. Основний зміст викладено на 81 сторінці тексту. Загальний обсяг – 134 сторінки.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного теоретичного і емпіричного дослідження можна сформулювати наступні висновки.

Сучасні підлітки відрізняються підвищеною конфліктністю у спілкуванні з оточенням. Підлітки: не вміють раціонально виходити з конфліктної ситуації; найчастіше використовують деструктивні методи вирішення проблеми. Вагомим чинником, який обумовлює виникнення конфліктів є латентний фактор у психіці підлітка – акцентуації характеру. Тип акцентуації вказує на слабкі місця характеру і тим самим дозволяє передбачити чинники, здатні викликати психічні реакції, що ведуть до дезадаптації і це відкривають перспективи для психопрофілактики. Знання характеру підлітка і його яскраво виражених акцентуацій, може допомогти вирішувати і сімейні проблеми, роль яких у розвитку поведінкових порушень підлітків надзвичайно велика.

В ході діагностичного дослідження було встановлено, що у більшості (55%) досліджуваних є яскраво виражені акцентуації рис. Це доводить, що в підлітковому віці вже сформовані основні риси характеру особистості, але це не свідчить про сформованість характеру в цілому. У випробовуваних домінує відразу кілька акцентуацій рис характеру в однієї і тієї ж дитини. Доведено, що кожен з типів акцентуації виражений нерівномірно. Переважаючими наступні типи акцентуованих особистостей - збудливий та дистимний.

Діагностичне дослідження доводить, що більша кількість підлітків прагне регулювати конфлікти деструктивними методами: суперництво (45%), пристосування (15%), компроміс (15%) та уникнення (15%). Серед учнів переважає рівень конфліктності вище середнього – 27%, на другому місці рівень конфліктності середній – 23%. Високого рівень конфліктності маю 8% дітей.

Кореляційний аналіз виокремив зв'язок між акцентуаціями характеру (емотивною, демонстративною, застрягаючою) та стилями поведінки у конфлікті (компроміс, уникнення, пристосування). Ці явища є

взаємопов'язаними: акцентуації роблять стилі поведінки у конфлікті більш яскравими і виразними і навпаки.

Щодо психологічних особливостей відповідно статі можемо констатувати наступне. У хлопців статистично вищі показники спостерігаються за всіма шкалами «Застрагаючий тип», «Емотивний тип» та «Пристосування». Тобто, хлопці відрізняються контактністю, емоційністю, прагненням товаришувати, Серед стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях використовують пристосування.

Дівчата обережніше контактують, не ставлять високих вимог до себе. Для них не характерно «застрагання» на своїх почуттях, думках, вони не схильні до затяжних конфліктів. У конфліктних ситуаціях використовують такі стратегії як суперництво, компроміс, уникнення та співпраця.

Ефективним засобом формування неконфліктної поведінки у підлітків з акцентуаціями характеру може бути розроблений та апробований соціально-психологічний тренінг. У результаті даного реалізації тренінгу діагностовано формування у підлітків ефективних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях і суттєве зниження акцентуацій характеру та темпераменту. Тобто, підлітки стають менш емоційними та агресивними, більш емпатійними та чуйними.

Перспективи подальшого дослідження полягають у поглибленому вивченні особливостей впливу акцентуацій характеру підлітків на формування їх комунікативної компетентності. Потребують подальшого більш ретельнішого вивчення гендерні особливості розвитку та формування неконфліктної поведінки підлітків. А також необхідно вдосконалювати технології допомоги та корекції поведінки акцентуєваних підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян Н. Д. Конфліктність як вікова характеристика підлітків та юнаків. Психологічні науки: проблеми і здобутки. Київ : 2014. С. 7.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи / А. М. Алексюк. – К.: Світанок, 2001 – 150 с., с. 109.
3. Апетик Н. М. та ін. Психокорекційні техніки як засіб формування адекватного образу Я і саморегуляції неповнолітніх з поведінковими девіаціями. Чернівці: Рута, 2000. С. 41 – 52, с. 43.
4. Апішева А.Ш. Проблема конфліктних стосунків сучасних підлітків та юнаків з батьками / А.Ш. Апішева // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012, Вип. 2. – С. 117-125
5. Борець Ю.В., Шлімакова І.І. Гармонійність особистості у зв'язку з її індивідуально-типологічними властивостями. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки. 2018. № 1. С. 19–32.
6. Бочаріна Н. О. Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітків / Н. О. Бочаріна, Н. К. Михайленко // Молодий вчений. - 2017. - № 11. - С. 785-788. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_192.
7. Гірник, А. М. Основи конфліктології / А. Гірник. – К.: Вид.дім «КиєвоМогилянська академія», 2010. – 222 с.
8. Дем'яненко Б.Т. Особливості формування емоційних та поведінкових порушень у підлітків / Б. Т. Дем'яненко, М. А. Слишко. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2018. – №35. – С. 106–111.
9. Долинська, Л. Психологія конфлікту / Л. Долинська, Л. Матяш-Заяц. – Київ: Каравела, 2017. – 304 с.
10. Дубчак Г.М. Акцентуації характеру в контексті стресостійкості особистості Технології розвитку інтелекту. 2016. Т. 2. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_2_4 (дата звернення: 27.11.2019).
11. Еріксон Е. Ідентичність / Е. Еріксон. Ідентичність: юнацтво та криза. - М., Наука 1996. - С. 216-223.

12. Кисіль З.Р. Психологічні особливості агресивності у підлітковому віці // Науковий вісник, Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015, № 1. – С. 32-40.

13. Коберник Л. О. Конфліктні форми поведінки та способи їх корекції в юнацькому віці / Л. О. Коберник // Актуальні проблеми психології. – Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 21 – 22 / За ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, 2008. – С. 173 – 177.

14. Коберник Л. О. Проблема конфліктних форм поведінки в юнацькому віці / Л.О. Коберник / Тези доповідей учасників Міжнародної наук.-практ. Конференції «Методологія та технології практичної психології в системі вищої школи». К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова МОН України, Поліграф – Центр, 2009. – С. 237.

15. Корчагіна Ю.І. Агресивні діти // Здоров'я дітей. Додаток до газети «1 вересня». – 2010, № 2. – С. 12-18.

16. Котлова Л.О. Гендерні особливості конфліктних форм поведінки у підлітковому та юнацькому віці / Л.О. Котлова // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: Зб. наук. пр. – 2013, Вип. 19. – С. 95-99.

17. Котлова Л.О. Особливості прояву конфліктних форм поведінки підлітків з вираженими акцентуаціями рис характеру / Л.О. Котлова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету [Текст] .Т.1. Вип.105 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка; гол.ред.Носко М.О. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – С. 162 – 166.

18. Коць М. Психологічні детермінанти конфліктної поведінки підлітків / М. Коць, І. Мудрак // Соціальна психологія. – 2008, № 1. – С. 162-169.

19. Кудрявцева Н. Тривога як соціальна хвороба / Н. Кудрявцева // Хімія і життя, 2004. – № 11. – С. 10 – 14., с. 12.

20. Ламах, М. Взаємозв'язок конфліктної поведінки підлітків з якостями їх особистості [Електроннийресурс] / М. Ламах // Науковий блог Національного університету "Острозька академія". – 2013. – Режим доступу до ресурсу:

<https://naub.oa.edu.ua/2013/vzajemozvyazok-konfliktnoji-povedinky-pidlitkiv-zyakostyamy-jih-osobystosti/>.

21. Лобанова А. С. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти : підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. С. Лобанова, Л. В. Калашнікова. – Київ : Вид-во «Каравела», 2017. – 470 с.

22. Мельничук, І. Я. Організація психокорекційної роботи девіантної поведінки підлітків / І. Я. Мельничук // Зб. наук. пр. КПНУ ім. І. Огієнка. – 2009. – Вип. 11. – С. 109–113.

23. Мізерна О. О. Психологічні особливості прояву агресії у дітей підліткового віку: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.08 / О.О. Мізерна; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., И-во «Знання», 2008. – 20 с.

24. Моляко, В. О. (2017). Робоча концепція стратегічного та тактичного подолання кризових науково-освітніх проблем (психологічні ракурси). Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Кос-тюка НАПН України, 23, С. 6–12.

25. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: зб. матеріалів доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. 477 с.

26. Павелків, В. Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці. / В. Р. Павелків. // Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці.. – 2013. – С. 139–147.

27. Павелків В. Р. Психологічні особливості та детермінанти агресивної поведінки підлітків / В.Р. Павелків // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр. – 2010, Вип. 9. – С. 213-223.

28. Павленко В. В. Педагогічні умови для розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Нілон-ЛТД», 2018. №88. С. 10.

29. Павлик Н. В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці: Монографія /Н.В. Павлик. – К.: Логос, 2015. – 383 с. – Бібліогр.: – С. 366-383. [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/106659/1/1.pdf>

30. Панасенко Н. М. Трансформація образу «Я» акцентуєваних підлітків, які мають девіації у поведінці // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т.VIII, вип.5 – К., 2008. – С. 270 – 283.

31. Папуча М. В. Психологічні прояви особливостей акцентуацій характеру та їх вплив на процес самореалізації у юнацькому віці / М.В. Папуча // Науковий часопис Національного педагогічного університету М.П. Драгоманова. Серія 12. Педагогічні науки. Випуск 1 (46), 2015. – С. 236–241.

32. Рибалка, В. В. (2018). Методологічні засади теоретичної та практичної психології: особистість, психологічна діяльність, духовність. Психологія і особистість, 1, С. 9–19.

33. Романенко, О. В. Особливості поведінки в конфліктних ситуаціях осіб із різним рівнем тривожності / О. В. Романенко, М. Ю. Лукашенко. // Юридична психологія. – 2017. – С. 21–29.

34. Русинка І.І. Конфліктологія: Психологія технології запобігання і управління конфліктами : навч. посіб. / І.І. Русинка. — К. : Професіонал, 2008. — 332 с.

35. Русіна Н.С. Вплив акцентуацій характеру на поведінку підлітків / С.М. Русіна, Н.С. Карвацька, В.І. Курик // Клінічна та експериментальна патологія. – 2016. – Т. XV, № 2 (56). – Ч. 1. – С. 138–140.

36. Рябініна К.В. Актуальні проблеми конфліктології: теоретико-методологічний підхід, [Електронний ресурс]. Theories and Problems of Political Studies 2016. – 16 с.

37. Савчин М. В. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академія, 2017. 193 с.

38. Скібіцька Л.І. Конфліктологія: Навч.посібник для студентів навч.закладів. / Л. І. Скібіцька – К.: Центр учбової літератури , 2008. – 384 с.

39. Ставицька, С.О. (2014). Соціально-психологічні особливості реалізації потреби в саморозвитку, самооцінки життєвих цілей та самоставлення як компонентів розвитку самосвідомості в юнацькому віці. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 23, С. 595–607.

40. Сьянова В. Психологічні особливості прояву акцентуацій характеру в юнацькому віці. Психологічні виміри культури, економіки, управління. Львів, 2018. Т. 11. С. 253–257.

41. Холковська І. Л. Корекційна педагогіка / І. Л. Холковська. – Вінниця: ВДПУ, 2007. – С. 87 – 91., с. 88.

42. Чайковська О.М. Психологічні особливості конфліктності особистості у підлітковому віці / О.М. Чайковська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013, Вип. 38 (1). – С. 251-257.

43. Чала О.А. Сутність та детермінанти деструктивної конфліктності особистості / О.А. Чала // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова; серія № 12. Психологічні науки. – 2009, № 26 (50), Ч. I. – С. 399-402.

44. Шамне А.В. Психологія фрустраційних станів та реакцій підлітків: теорії, проблеми, діагностика: монографія // А.В. Шамне, С.А. Прахова. – К.: НУБіП України, 2018. – 278 с.

45. Шамшурін А. Г., Проблеми інтерпретації результатів діагностики акцентуації характеру за методикою Шмішека//Практична психологія та соціальна робота. - 2012. - №4. - С. 54-58.

46. Шевченко О. В. Національна ідентифікація у становлення Я-образу особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. В. Шевченко. – К., 2008. – 20 с.

47. Шопіна М. О. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу у підлітковому віці. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. 2012. С. 107.

48. Юрків Я. І. Умови вирішення конфліктів у підлітковому середовищі соціальним педагогом.: Соціальна педагогіка: теорія та практика. Луганськ : 2013. С. 35.

49. Як допомогти підлітку з «важким» характером // Шкільний світ. – 2009. – № 13–14. – С. 12–19.

50. Яновська Т.А. Взаємоз'вязок прояву психологічного конфлікту з емоційною сферою підлітків // «Young Scientist» - 2015, № 2 (17), february – С. 235- 238.

51. Ярушина Т. А. Вікові та статеві особливості креативності у підлітковому віці. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (серія «Педагогіка та психологія»). 2011. С. 161.

52. Абрамян Н.Д. Конфліктність як вікова характеристика підлітків та юнаків [http:// C:/Users/NATA/Downloads/Pnpz_2014_6_3.pdf](http://C:/Users/NATA/Downloads/Pnpz_2014_6_3.pdf)

53. Мойсеєва О. Є. Соціально-психологічні чинники агресії підлітків <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/33.pdf>

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>